

Hvorfor Jelling blev Kongesæde.

Af Rasmus Mortensen.

Det er naturligt nok, at Arkæologer, Sprogforskere og Historikere ret gentagende, ja jævnthen altid tumler med Problemer vedrørende Jelling-Monumentet, Gravhøjene og Runestenene; disse Mindesmærker, der paa vigtige Punkter giver os ypperlig Vejkending i tidlig dansk Historie, staar trods alle Fortolkninger fremdeles som uløste Gaader — navnlig da, naar vi ser hen til Anlæg og Placering.

Men det kan ikke nægtes, man efterhaanden har vanskeligt ved at fastholde Linjen i de mange foreliggende Enkeltundersøgelser og mellem disse indbyrdes. Derfor vilde det sikkert være nyttigt nu snart at faa meddelt hele Kildematerialet til Jellingspørgsmaalet i en samlet Oversigt, som ogsaa skulde gøre Rede for de forskellige Behandlinger, dette Spørgsmaal gennem Tiderne har været underkastede, saaledes at man søgte tilvejebragt en objektiv Vurdering af disse Behandlinger.

Forinden denne Opgave finder sin Løsning, kan det maaske vise sig frugtbart at udvide Undersøgelsesområdet og spørge, hvorfor den jyske Kongeæt valgte Jelling til Udgangspunkt for det Vælde, der i Tidens Fylde, da Vilkaarene og egnede Personligheder var tilstede, fandt sin højeste Kulmination med den Stordaad.

Store Runesten taler om: Rigets Samling, Forsvarets Ordning, Folkets Kristning.

Nogle Forfattere vil hævde, at Jellings Magtstilling skyldtes Stedets strategiske Beliggenhed nær den store Alfarvej ned langs det midtjyske Kulturstrøg i Forbindelse med let Adgang til det aabne Hav ved Sejlads ad Vejle Fjord fra Landsbyen Skibet kort Syd for Jelling.

Sikkert har det ogsaa i hine Tider haft væsentlig Betydning for en Egn's Blomstring, naar Landevej og Vandvej støder sammen, som Tilfældet er her. Men var dette Forhold, som fremmede Færdsel og Handel og muliggjorde en stærk Magtgruppering, alene Grundlaget, maa det undre, at Rigets Centrum senere flyttedes andetsteds hen, og at man ingen Sinde mere ser Jellingegnen brugt som Hovedplads under vekslende Perioder i Halvøens Historie.

Mere rimeligt er det at antage, Jelling blev Kongesæde, fordi den Høvdingeslægt, som vandt Kongenavn, her havde sin Hjemstavn: Kong Gorm og Dronning Thyra gravlagdes i Jelling, og Harald Konge rejste Forældrene Mindesmærke i Jelling, fordi Jelling var Slægtens Hjembygd.

Men hvorved fik en Høvdingeslægt fra Jelling Magt og Styrke til i Konkurrencen med andre jyske Høvdingeætter at hævde sig absolut Førerstilling? Svaret maa blive: fordi Jelling-Området i sin Jordbund ejede Malm, den Malm, kyndige Smede smeltede til smedeligt Jern, en ny Kulturepokes Bærer.

Jelling Sogn, Herred, Syssel danner det højtliggende midtjyske Landskab, som Gudena, Skjerna, Vardea, Vejle og Grejsaa afvander. Mangfoldige Kilder springer uden Stands, og flere har her været dengang, da Grundvandet stod højere end nu. Jernholdigt Vands evige Siven gennem sur Jordbunds tætte Plantefilter

sætter Rust, som bliver til Lag og svære Lejer i brede Lavninger og fladt, oversilet Terræn: Myremalm.

Rigtignok havde ogsaa andre Egne Myremalm og brugelig Jernal, og Folk paa vedkommende Steder har naturligvis snart baade villet og kunnet omdanne saadant værdifuldt Raastof til efterspurgt, kostbar Handelsvare, men vidtløftige Undersøgelser i Marken viser, at Produktionen — Danmarks første virkelige Industri — ingen Steder er saa storstilet som her, hvor Rester af Smelteovne, store Slaggerdynger, mange færdige og ufærdige Jernklumper kan træffes næsten alle Vegne¹).

Naar det nu erindres, at de talrige nævnte Vandløb tillige betinger rig Græsning og dermed stort Husdyrhold, et udviklet Landbrugs Grundvold, og idet vi ser hen til, at Egnen omkring Jelling bærer Spor af tæt Bosættelse allerede i Oldtiden (Nørvang-Tørrild Herreder har 61 pCt. af Vejle Amts Oldtidsminder), er det klart, at Jernets Tilsynekomst maatte faa overordentlig Betydning — lægge Kronen paa Værket: Jelling-Kredsens Bygder stod ved Oldtidens Slutning, i Vikingetiden og første Middelalder som førende Landsdel.

Hvor Landbrug og Industri, Handel og Skibsfart arbejder sammen, og Held følger med, bliver Resultatet Rigdom og Magt. Holder den gunstige Stilling sig længe, saaledes som det skete her, vil Samtidens Opmærksomhed være henvendt herpaa og paa Egnens Forhold i det hele. Den ledende Personlighed — Stormanden, Høvdingen — faar da let ved at gøre sig gældende ogsaa ud over sit egentlige Distrikt. Paa Tinge lytter man til hans Ord, i Kamp følger man hans

¹) Rasmus Mortensen: Jysk Jern, Vejle Amts Aarbøger 1920. Fra Vejle Vesteregn, Lindeballe Sogn, 1929. Yderligere Bevismateriale i utrykt Manuskript.

Mærke. Han kommer til at staa som den sejrende Fører i Udviklingen. Naar Stunden er belejlig og de personlige Egenskaber store nok, bliver han Konge.

Det var Tanker i antydede Retning, der fik mig til at offentliggøre den korte Afhandling »Midtjylland, de nedbrudte Kirker, Jernudvindingen«, Vejle Amts Aarbøger 1930. Siden er Forbindelsen mellem Jernet og Bosættelsen samt Høvdingedømmet dokumenteret videre i Fundsberetninger i Vejle- og Ribe-Aarbøgerne¹⁾.

Men allerede tidligere havde Professor Curt Weibull i sin Bog »Sveriges och Danmarks äldsta historia. En orientering«, Lund 1922, fremsat en Hypotese om Jernudvindingens Betydning for Vendel-Upsala-Kongernes Magterhvervelse i Sverige. Hypotesen gaar ud paa, at Grundvolden for denne Kongeæts økonomiske og dermed ogsaa politiske Magt maa være at søge deri, at Ætten beherskede Afkastningen af Grubefeltet i Norra Upland. Den Høvdinge- eller Kongeæt, hvad vi nu vil kalde den, som beherskede Afkastningen fra vedkommende stedlige jernproducerende Landsdele, havde sikkert et meget stort økonomisk Overtag i Kampen om den politiske Ledelse i Mälardalen op under Vikingetiden. Ganske vist var de Tilskud i Formuenhed, som Jernfremstillingen da kunde give, set med vor Tids Øjne ikke saa overvældende store, men efter den Tids Forhold var de tilstrækkelige til at slaa Konkurrenterne om den højeste politiske Magt i Landskabet ved Mälaren ud. »Alle ting måste ju ses med samtidens ögon, om man vill få de rätta proportionerna«.

Den svenske Historiker Dr. Sune Ambrosiani gjorde mig 1933 opmærksom paa Prof. Weibulls saare interessante Bog. Dr. Ambrosiani har selv behandlet Spørgs-

¹⁾ Jernudvindingen, nogle nyere Fund i Vejle Amt, 1932. Oldtidsjern i Ribe Amt, 1931—33.

maalet og finder, at Vilkaarene for Upsalakongerne og Jellingkongerne kan sidestilles. »Som resultat av studierna öfver järnhanteringen på Jylland ligger det nära till hands att framställa en liknande hypotes som grundval för det danska rikets enande i en konings hand vid mitten av 900-talet«. Jelling laa midt i Jern-distriktet, og den Høvdingeæt, der beherskede Egnen, havde en Indtægtskilde, som var mere sikker og rigtgivende end den, de andre Stormandsslægter, som konkurrerede om Magten, kunde skaffe sig. »Denna ätt nådde därför fram till en sådan förmögenhet och makt, att den samlade Danmark till eet rike«¹⁾.

Det er jo tit udefra, man skal faa Sandheden bekræftet. Jernet gjorde Jelling til Samlingssted og Udgangspunkt for materiel og aandelig Kultur, for Samfundsdannelse og Samfundsstyre. Jernet ophøjede Jelling til Kongesæde.

Naar Jellings Historie engang skal føres tilbunds, maa dette Sted paa Linjen tages med. Danmarks Historie vil vinde i Klarhed derved.

¹⁾ Sune Ambrosiani: Primitiv Järnhantering. En Översikt, 1932.